ერეკლე II-ის სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ასპექტები

ივანე ოსაძე
სტუ-ს პროფესორი

ასმათ ფიფია
ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია ერეკლე II - ის სოციალურ - ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები. საუბარია ვაჭრობა - მრეწველობის განვითარებისათვის გაწეულ ძალისხმევაზე. ყურადღება გამახვილებულია ქართლ-კახეთის სამეფოში ვაჭრების რიცხვის გაზრდის, ქვეყნის გარედან მათი მოზიდვის, ვაჭართა ინტერესებისა და ქონების ხელშეუხებლობის დაცვისათვის განხორციელებულ ღონისძიებებზე. ამ მიზნით სახელოვანმა მონარქმა ენერგიული ნაბიჯები გადადგა: მოაწესრიგა საბაჟო სისტემა, გაიხსნა დარიალის გზა, გატარდა ღონისძიებები საქარავნო გზებზე გადაადგილების უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, ვაჭრობის სტიმულირებისათვის ვაჭართა ფენის ზოგიერთ წარმომადგენელს მიენიჭა თავადისა და აზნაურის წოდება, დაინერგა მაღალ სახელმწიფო თანამდებობებზე დიდვაჭართა დანიშვნის პრაქტიკა.

საკვანძო სიტყვები: მეფე, ერეკლე II, მრეწველობა, ვაჭრობა, საქარავნო გზა, თავადი, აზნაური, ბაჟი, უსაფრთხოება, ლეკიანობა.

შესავალი

ნადირ-შაჰის გარდაცვალებამ და ირანში არეულობის დაწყებამ ქართლის და კახეთის სამეფოებს ფაქტობრივი დამოუკიდებლობა მოუტანა. თეიმურაზ II-ის და ერეკლე II-ის მოქნილი დიპლომატიისა და წარმატებული სამხედრო მოქმედებების შედეგად ქართლის და კახეთის სამეფოებმა 1748 – 1750 წლებში არა თუ შეძლეს რთულ მდგომარეობაში თავის დაცვა, არამედ აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში პირველობასაც მიაღწიეს: დაიმორჩილეს და დახარკეს განჯის, ერევნის და ნახჭევანის სახანოები. ქართლის სამეფოს შემადგენლობაში მტკიცედ შევიდა ყაზახ - ბორჩალოს და ბაიდარის სახანოები.

1762 წელს თეიმურაზ II-ის გარდაცვალების შემდეგ ქართლ-კახეთი ერეკლე II- ის ხელში ერთ სამეფოდ გაერთიანდა. ერთი შეხედვით, ქვეყანას მიეცა ნორმალური განვითარების შესაძლებლობა. მაგრამ ქვეყნის წინსვლა დამოკიდებული იყო შემდეგ პირობებზე: I. ლეკთა გახშირებული თარეშის აღკვეთა, რაც თავისთავად ურთულეს ამოცანას წარმოადგენდა. II. საგარეო საფრთხის (ირან-ოსმალეთი) მოგერიება. III. მკაცრი საშინაო პოლიტიკის გატარება რაც თავისთავად ხელს შეუწყობდა პირველი ორი ამოცანის გადაჭრას, ამას პრაგმატული მნიშვნელობაც ჰქონდა - ერეკლე II არ იყო ქართლის მეფის მემკვიდრე და თავადთა გარკვეულ წრეში უზურპატორად მოიაზრებოდა. ამიტომაც მისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა თავადთა უფლებების შეკვეცის ხარჯზე ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერებას. მით უფრო რომ ვახტანგ VI-ის მემკვიდრეები ტახტზე პრეტენზიას ყოველთვის აცხადებდნენ.

ზემოთ ჩამოთვლილ პრობლემათა გადასაჭრელად ერეკლე II უპირველესად ძლიერი სამხედრო ძალა ესაჭიროებოდა. ფეოდალური ლაშქარი ამ ამოცანებისათვის გამოუსადეგარი იყო. ასეთი სამხედრო ძალით მეფე ვერც საგარეო პრობლემებს გადაწყვეტდა და ვერც მკაცრ საშინაო პოლიტიკას გაატარებდა, რადგან ის საათავადოთა სისტემის პირმშოს წარმოადგენდა. საყრდენი ძალის შექმნისთვის მტკიცე სოციალურ - ეკონომიკური ბაზა იყო საჭირო. XVIII საუკუნის შუა ხანების ქართლ - კახეთის ეკონომიკური მდგომარეობა არანაირად არ იძლეოდა მყარი ფინანსური რესურსის შექმნის გარანტიას. პირიქით, „ოსმალობის“ და ყიზილბაშობის“ გამო, ქვეყნის ეკონომიკური შესაძლებლობები უკიდურესად დაბალი იყო. სამეფოს შემოსავალი ფაქტობრივად ნულს უტოლდებოდა. შირვანის მფლობელის, აჯი - ჩალაბის თავდასხმის მოსაგერიებლად „ გამოიტანეს მეფეთა ჩვენთა თვისსა სალაროთი ოქროსა და ვერცხლის იარაღი, მისცეს ზარაფხანაში, მოაჭრევინეს ფლური და თეთრი და აძლევდნენ ჯარს“ [1, 196]. ერთი სი-

ტყვით ეკონომიკის დეგრადაცია სახეზე იყო.

ფლური - ფულის ერთეული, დრაჰკანი (ს.ს. ორბელიანი).

ძირითადი ნაწილი

რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებისაგან სამხედრო დახმარებისა და ფულადი სესხის მიცემაზე უარის მიღების შემდეგ, ერეკლე II - სთვის ნათელი გახდა, რომ ქვეყნის მძიმე მდგომარეობიდან გამოყვანის და სტაბილურობის შენარჩუნებისათვის საჭირო იყო მყარი ფინანსური ბაზის შექმნა მხოლოდ შინაგანი რესურსების მობილიზების ხარჯზე. სახელმწიფო შემოსავლების მოძიების ერთადერთ ალტერნატივად, სამეფოს მესვეურთაგან უკვე კარგად შესწავლილი, რუსეთის იმპერიის გზის გავლა მოჩანდა. ამიტომაც სამეფო ხელისუფლება რუსეთის სახელმწიფოს გამოცდილების გაზიარების საფუძველზე, დაადგა ეკონომიკური განვითარების ფორსირებული მეთოდის გამოყენების გზას, რაც ეკონომიკური ბერკეტების სრულ სახელმწიფო კონტროლზე აყვანაში გამოიხატა.

ვინაიდან კერძო ინიციატივები არ არსებობდა და იმდროინდელ რეალობაში ვერც აღმოცენდებოდა. სამეფო კარმა გადაწყვიტა ვაჭრობა - მრეწველობის განვითარებაში თავად გამხდარიყო წარმმართველი ძალა.

„.... კერძო კაპიტალისტური სარეწავების წარმოქმნა იმ დროს ჩვენში არსებულ პირობათა საფუძველზე შეუძლებელი იყო. რაც შეეხება თოფხანას, ზარაფხანას, სტამბას და სხვა სარეწავებს, რომლებიც სახელმწიფო წამოწყებათა სახით წარმოიქმნენ - და ე.წ. „სახელმწიფო მანუფაქტურებად“ შეიძლება ჩაითვალონ - წარმოადგენდნენ მარჯვე მეფის მიერ თავის სამხედრო ძლიერების გაუმჯობესების, სამეფო პრეროგატივების განხორციელების და კულტურულ - საგანმანათებლო მოღვაწეობის სფეროში მეტი თუ ნაკლები წარმატებით გადადგმულ ნაბიჯებს“. [2, 209].

მიუხედავად სამეფო კარის მიერ გატარებული ღონისძიებებისა, რომ განვითარებულიყო მრეწველობა, გამრავლებულიყო ვაჭართა რიცხვი, დაცული ყოფილიყო მათი ინტერესები და ქონების ხელშეუხებლობა, დღის წესრიგში არ დამდგარა და არც გვაქვს საფუძველი ვიფიქროთ, რომ მომავალში მაინც იგეგმებოდა არსებული ფეოდალური ურთიერთობების გადახედვა. ხელისუფლება ყოველნაირად ცდილობდა, თავისივე მეცადინეობით, დროთა განმავლობაში, შექმნილი ე.წ. „ბურჟუაზიული ელემენტების“ არსებულ სოციალურ თანაფარდობაში მოქცევას.

ერეკლე II-ის გეგმა, მართალია, არ ითვალისწინებდა ფეოდალური ურთიერთობების მოშლას, მაგრამ მისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა ნახევრადდამოუკიდებელი, „ავტონომიური“ უფლებებით აღჭურვილი სათავადოების სისტემის მოსპობას და პოლიტიკური უფლებების არმქონე წოდებრიობაზე დამყარებული სახელმწიფოს შექმნას. ამ მიზნისათვის მეფეს ესაჭიროებოდა ახალი საყრდენი ძალა. ეს ძალა უნდა ყოფილიყო ისევ თავადაზნაურთა ფენიდან და არა სხვა სოციალური ელემენტებიდან (დაწინაურებელი ვაჭარ - მრეწველებიც კი მას თავადაზნაურთა რანგში აჰყავდა). ერთი სიტყვით, ერეკლე II ცდილობდა არა ფეოდალური სახელმწიფოს მოშლას, არამედ მისი „მანკიერებისაგან“ გათავისუფლებას.

უპირველეს ყოვლისა, ერეკლე II-მ ყურადღება მიაქცია ვაჭრობის განვითარებას. საერთოდ, აღსანიშნავია, რომ ოდითგანვე ქართველები ვაჭრობას გაურბოდნენ და ამ საქმიანობას ჩვენში სომეხი, მუსლიმი და ებრაელი ვაჭრები ეწეოდნენ. მათი უმეტესობა, XVIII საუკუნის 50-იან წლებისათვის ქვეყნიდან წასული იყო. ვაჭართა მოსაზიდად საჭირო იყო ქვეყნის სტაბილურობის და ავტორიტეტის განმტკიცება. ერეკლე II საკუთარი სამხედრო ნიჭისა და დიპლომატიის წყალობით XVIII საუკუნის 60-იან წლებში სწორედ ასეთ ავტორიტეტად წარმოჩნდა: 1760 წლის დეკემბერში ერეკლე II კიდევ ერთხელ დაამარცხა ყარაბაღის ხანი - ფანა. ამ გამარჯვებით მან აღადგინა უფლებები განჯაზე და ყარაბაღიც დაიმორჩილა. ძველებურად კონტროლი აღადგინა ერევნის სახანოზე. შემახამ, შაქმა, ყარაბაღმა და ნახჭევანმა საჯაროდ აღიარეს ქართლ - კახეთის სამეფოს უპირატესობა. 1763 წელს ერეკლე II მოახერხა ქერიმ - ხანთან ურთიერთობის მოგვარება. „ქერიმ ხანმა სცნო ერეკლე II არა მარტო გაერთიანებული ქართლ - კახეთის მეფედ, არამედ ოფიციალურად აღიარა ქართველი მეფის უზენაესობა მდ. არეზის ჩრდილოეთით მდებარე აზერბაიჯანულ სახანოებზე“ [3,75-79].

„ლეკიანობის“ პრობლემის მიუხედავად, ამ ფაქტებს ვაჭართა მისწრაფებებზე არ შეიძლებოდა გავლენა არ მოეხდინა. რეგიონში ქართლ

- კახეთის სამეფო ყველაზე მიმზიდველი ჩანდა და ამიტომ, სამხრეთ კავკასიელმა ვაჭრებმა დაიწყეს ერეკლეს ქვეშევდრომაში შესვლა. ერეკლე II ამ მიზნით გამოსცა სპეციალური „მანიფესტი სომხებისადმი“. „რომლითაც იგი სპარსეთის სხვადასხვა პროვინციებში გაფანტულ სომხებს, „ურჯულოთა მიერ წამებულ ხალხს“, თავის ქვეყანაში თავმოყრისაკენ მოუწოდებდა, „თავისუფლებრივ ცხოვრებასა“, „მონაგებთა“ და ქართველი ერის თანაბარ პატივს და სიყვარულს ჰპირდებოდა“ [4, 212].

სამეფო ხელისუფლებამ აქცენტი რეგიონულ ვაჭრობაზე გადაიტანა. მთავარ საზრუნავად იქცა ის ფაქტი, რომ თბილისი გამხდარიყო ამიერკავკასიის მასშტაბით და რუსეთ - ირანს შორის საქონელგაცვლაში ძირითადი სავაჭრო პუნქტი. წარმატების მიღწევა აქაც საკმაოდ რთულ ამოცანას წარმოადგენდა. რუსეთსა და ირანს შორის ინტენსიური სავაჭრო ურთიერთობები წარმოებდა კასპიის ზღვით. ასევე პოპულარული იყო ბაქო - დარუბანდ - ყიზლარის გზა. იმისათვის, რომ თბილისი რეგიონალური მასშტაბით მაინც გადაქცეულიყო მნიშვნელოვან სავაჭრო პუნქტად, სამეფო კარმა პირველი ნაბიჯი 1750 წელს გადადგა - გახსნა დარიალის, იგივე „ოსეთის“ გზა. რუსეთთან დამაკავშირებელი გზის გახსნა თავდაპირველად ეფექტური არ აღმოჩნდა. ის უსაფრთხოდ არ ითვლებოდა. ერეკლე II ამ გზის პოპულარიზაციის მიზნით მნიშვნელოვანი ღონისძიებები გაატარა. მან „ოსეთის გზით“ შემოტანილ საქონელზე შეღავათიანი ბაჟი დააწესა [5, 1136]. ასევე დაიწყო ზრუნვა სავაჭრო - საქარავნო გზის კეთილმოწყობისათვის. ერეკლე II გზის უსაფრთხოებაც უზრუნველყო. ამ გზის გახსნით რუსეთის იმპერიაც ყოფილა დაინტერესებული (ცხადია, არა მარტო სავაჭრო მიზნებით) და უსაფრთხოებას ჩრდილოეთ კავკასიაში თავად უზრუნველყოფდა. „მრავალი წლის მანძილზე ამ მთების ველური მოსახლეობა იყო შიშის ზარის დამცემი ყოვლისშემძლე გამბედავი ვაჭრებისათვის. მოკვლა, ძარცვა, ტყვეობა და ვაჭრობის საწინააღმდეგო სიძნელეების შექმნა გზაზე, იყო ამ ხალხის ყველაზე ბეჯითი საქმიანობა. მაგრამ რუსული მმართველობისა და სახელდობრ, გენერალ ფაბრიციანის საზრიანმა გულმოდგინებამ ბოლო მოუღო მათ ყაჩაღობას. ახლა კავკასიონის გზები იმდენად უსაფრთხოა, რომ იქ, სადაც ასი კაციც ვერ გაივლიდა, ახლა ორი კაზაკიც ძალზე თამამად მოგზაურობს“ [6, 154]. როგორც წყაროებიდან ირკვევა, ამ გზამ მალევე შეიძინა პოპულარობა. 1771 წელს ერეკლე II-ის ბრძანებით შეღავათიანი ბაჟი გაუქმდა [5, 1136]. ჩანს, ამის საჭიროება აღარ არსებობდა.

გარდა, ამ მაგისტრალისა, მნიშვნელოვან სავაჭრო არტერიად რჩებოდა ძველი ტრადიციული საქარავნო მარშრუტები. თბილისი ხომ აღმოსავლეთ ამიერკავკასიისა და ირანის ქალაქებს სტამბულთან აკავშირებდა.

იყო ხელისშემშლელი ფაქტორებიც. ვაჭრობის განვითარებაზე უარყოფითად მოქმედებდა „ლეკიანობა“. პაპუნა ორბელიანი გზების შეკვრისა და ვაჭართა გაძარცვის უამრავ ფაქტს ადასტურებს [1]. არ ერიდებოდნენ თბილისის გარეუბნებზე თავდასხმასაც: „ავლაბრის მხარეს... მტკვარის პირზედ მჩითავებსა ჩითები ჰქონდათ გაფენილი და წყლით თურმე ნამავდნენ. ამ დროს ჩუღურეთსა და ავლაბრის შუა ხევიდან დაქვეითებული ლეკები წამოეპარნენ, მჩითავები მტკვარში შეცურდნენ, ლეკებმა ჩითები დაიტაცეს და გაიქცნენ“ [7, 20].

ამ ფაქტით დასტურდება, თუ რამდენად რთულ პირობებში უხდებოდა სამეფო ხელისუფლებას ეკონომიკის განვითარება. ერეკლე II-მ ენერგიული ნაბიჯები გადადგა მდგომარეობის გამოსასწორებლად. „ნოქარი“, „მორიგე ჯარი“, „მორიგე ყარაული“. ლეკთა ჯარების მდევრობის კუთხობრივი სისტემა, ასევულობით შეკეთებული და ახლად აშენებული ციხე - სიმაგრე ქვეყანაში უსაფრთხოების განმტკიცებას და ლეკთა თარეშის ალაგმვას ემსახურებოდა.

ამ ღონისძიებებმა ქვეყანას გარკვეული წარმატება მოუტანა და XVIII საუკუნის 70-იანი წლებიდან შედარებით მშვიდობა დამყარდა.

ვაჭრობის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი იყო საბაჟო სისტემის მოწესრიგება. ერეკლე II მტკიცედ განსაზღვრა საბაჟო ტარიფი. ამ დროს საშინაო თუ საგარეო ვაჭრობისათვის არსებული ყველა საქარავნო გზა მეფის სახასო მამულში მდებარეობდა. ხოლო ყველა სავაჭრო ადგილი: თბილისი, გორი, სურამი, ალი, ცხინვალი, ახალგორი, ანანური, დუშეთი, ლორე, თელავი, სიღნაღი, საგარეჯო მეფის საკუთრებას შეადგენდა და მისი დანიშნული მოხელეები - მოურავები - განაგებდნენ. ქვეყანაში მეტ - ნაკლებად საბაჟო კონტროლს სამეფო კარი ახორციელებდა. მეფე მფარველობდა რუსეთთან ვაჭრობას და იქიდან

შემოტანილ ტვირთებზე საბაჟო განაკვეთი, ირან - ოსმალეთიდან შემოსულ საქონელთან შედარებით, დაბალი იყო, ისევე, როგორც დასავლეთ საქართველოსთან წარმოებული ვაჭრობა ნაკლებად იბეგრებოდა. კახეთში ვაჭრობის დონის ასამაღლებლად დაბალი საბაჟო ტარიფი დაწესდა.

ვაჭრობის სტიმულირებისათვის ერეკლე II-მ გადადგა ძალზე მნიშვნელოვანი და უპრეცედენტო ნაბიჯი. ფეოდალური სამართალი ვაჭრებს განიხილავდა ერთიან ფენად. სოციალური ნიშნის მიხედვით ისინი გლეხთა კატეგორიას მიეკუთვნებოდნენ. ვაჭრები ოთხ ეკონომიკურ კატეგორიად იყოფოდნენ. დიდვაჭრები, შუა ვაჭრები, ქვემო ვაჭრები და დაბალი ვაჭრები. ვახტანგ VI -მ გაითვალისწინა რა ვაჭრობის მნიშვნელობა, წინ წამოსწია ეკონომიკური მომენტი და დიდვაჭრების „სისხლი“ შუა აზნაურის „სისხლს“ გაუთანასწორა - „შუა აზნაურის მთელი სისხლის ტოლადვე - დიდებულის დიდვაჭრის მოქალაქის სისხლი, ... ცალმოგვი აზნაურის სისხლი - .... „ მეორე ვაჭრის სისხლი, მსახურის სისხლი - .... მესამე ვაჭრის სისხლი, გლეხის კაცის სისხლს - ... მეოთხე ვაჭრის სისხლი“ [8, 489]. თუმცა, ვაჭარი არ იყო აზნაური და რჩებოდა გლეხთა კატეგორიაში.

რა თქმა უნდა, ერეკლე მეორეც ფეოდალური კლასის ინტერესების დამცველი იყო. მან ვაჭართა ფენას ზოგადად სოციალური სტატუსი არ აუმაღლა, მაგრამ ითვალისწინებდა რა ქვეყანაში ვაჭრობის მნიშვნელობას, ეკონომიკური ნიშნით აწინაურებდა მათ. მეფემ დაარღვია ფეოდალური შეზღუდულობა და ვაჭრები, რომელთაც დიდი კაპიტალი გააჩნდათ, აიყვანა თავადთა და აზნაურთა რანგში. ეს არ იყო ერთეული გამონაკლისი. ეკონომიკური ნიშნით ქვეყანაში ყველა ფენის წარმომადგენელს შეეძლო გამხდარიყო უმაღლესი წოდების მატარებელი. მეფემ თავადის წოდებები მიანიჭა აბიმელიქოვს, ბებუთაშვილს, არღუთაშვილებს, ინდოეთში სომეხ დიდვაჭარს შაჰამირიანს და სხვა. აზნაურები გახდნენ ივანგულოვი, არშიევი, მელიქოვი [7, 365] და სხვ.

გააზნაურებული და გათავადებული ვაჭრების უმრავლესობა კვლავ სავაჭრო საქმიანობას განაგრძობდა, რაც უკვე მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენდა სავაჭრო საქმიანობისადმი ფეოდალური არისტოკრატიის დამოკიდებულების თვალსაზრისით. მეფე ხშირად მათ მაღალ სახელმწიფო თანამდებობაზე ნიშნავდა. ეს ქვეყანაში ვაჭრობის განვითარებისათვის უაღრესად დიდი სტიმული იყო.

ერეკლე II-ს ვაჭრობა - მრეწველობის განვითარებით ბურჟუაზიული ელემენტების სოციალური სტატუსის ამაღლება კი არ სურდა, არამედ ცდილობდა მათ არსებულ „სოციალურ კონტრაქტში“ მოქცევას. ასეთი ელემენტების თავისთავად ჩამოყალიბებაც თითქმის შეუძლებელი იყო. მათ „შემქმნელადაც“ სახელმწიფო გვევლინება თავისი ფისკალური პოლიტიკიდან გამომდინარე. საბოლოოდ, მეფე მათგან ქმნიდა არა ბურჟუაზიულ ფენას, არამედ ახალი ტიპის თავად - აზნაურობას. რომელიც ერთი მხრივ, ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების გარანტი იქმნებოდა და მეორე მხრივ, სათავადოთა სისტემის მოშლისათვის მონარქის დასაყრდენი სოციალური ფენა.

დასკვნა

ერეკლე II-ის სოციალურ - ეკონომიკური პოლიტიკა ქართლ - კახეთის სამეფოს საგარეო და საშინაო მდგომარეობიდან გამომდინარე მოთხოვნებით იყო განპირობებული. ევროპულად განათლებულ მონარქს კარგად ესმოდა, რომ ქვეყანას გადაუდებლად ესაჭიროებოდა ეკონომიკის ფორსირებული განვითარებისათვის ეკონომიკური ბერკეტების სრულ სახელმწიფო კონტროლზე აყვანა, ვაჭრობა - მრეწველობის წინსვლისათვის ძლიერი, მასტიმულირებელი ღონისძიებების განხორციელება, რაც გამოიხატა საქარავნო გზების კეთილმოწყობაში, გადაადგილების უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში, ვაჭრებისათვის წოდებებისა და სხვა პრივილეგიების მინიჭებაში. ამ მიმართულებით ერეკლე II-ის მიერ გატარებულმა პოლიტიკამ სამეფო პოზიტიური განვითარების გზით წაიყვანა.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. პაპუნა ორბელიანი, ამბავი ქართლისანი, ტექსტი დაადგინა, შესავალი, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ელენე ცაგარეიშვილმა, თბ., მეცნიერება, 1981.
2. პ. გუგუშვილი, კაპიტალიზმის წარმოშობა და განვითარება საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, თბ., სახელგამი, 1941.
3. ლ. ტუხაშვილი, რუსეთი და საზოგადოებრივ პოლიტიკური მოძრაობა აღმოსავლეთ საქართველოში (XVIII საუკუნის მეორე ნახევარი), თბ., მეცნიერება 1963
4. შ. მესხია, საისტორიო ძიებანი, ტ. II, თბ., მეცნიერება, 1983.
5. Акты собранные Кавказскою Археографическою Комиссіею. Т. II издань подь редаксіею предьседателя коммисіи. АД. Бержеб Тиф. Въ. Типографіи Главнаго Управленія Намъстника Кавказскогоб 1868.
6. რაინეგსი იაკობ, მოგზაურობა საქართველოში, გერმანულიდან თარგმნა, შესავალი და საძიებელი დაურთო გია გელაშვილმა, თბ. არტანუჯი, 2002.
7. თბილისის ისტორია, ტომი I, თბილისი უძველესი დროიდან XVIII საუკუნის ბოლომდე. თბ., მეცნიერება, 1990.
8. ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის კრებული, ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., საქართველოს მეცნ. აკად. გამომცემლობა 1963.

Socio-economic of Erekle II Policy aspects

Ivane Osadze, Professor
Georgian Technical University

Asmat Pipia, Doctor of Business Administration
Georgian Technical University

Summary

The paper discusses the main directions of Erekle II's socio-economic policy. We are talking about trade - the efforts made for the development of industry. The focus is on increasing the number of traders in the Kingdom of Kartli-Kakheti, attracting them from abroad, protecting the interests of traders and the inviolability of property. To this end, the famous monarch took vigorous steps: he regulated the customs system, opened the Dariali road, took measures to ensure the safety of caravans, and promoted trade to some of the merchants.

Keywords: King, Erekle II, Industry, Trade, Prince, Aznavour, Tax, Security, Lekianism.